

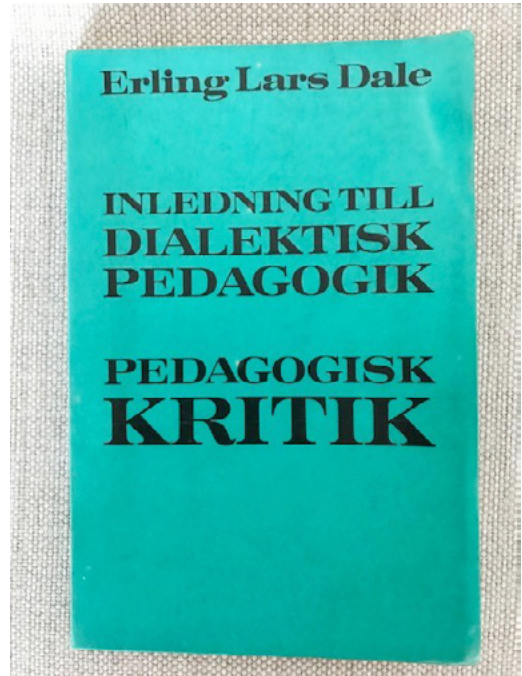
Dialektinen pedagogiikka ja nykyaika

Norjalainen Erling Lars Dale tuo
perspektiiviä uusliberalismin värittämään
aikamme kasvatustilanteeseen.

KLASSIKON LUKEMINEN LAITTAU use in ajatukset liikkeelle ja liittää niitä omaksuttuihin näkökantoihin. Näin kävi, kun käteeni tarttui opiskelua ajoilta tuttu norjalaisen Erling Lars Dalen *Inledning till dialektisk pedagogik* (1975). Aikanaan se antoi brasilialaisen kasvatustilanteeseen Paolo Freiren (1970) *Sorrettujen pedagogiikan* lailla vinkkejä, joiden avulla saato in laatia dialektista pedagogiikkaa käsittelevää *pro graduani*.

Yksi oivallus oli, että dialektinen ajattelutapa ei ole valmiina tarjolla, vaan "[--] ollakseen dialektisesti ajattelevia opiskelijoiden täytyy tehdä polku itse" (Dale 1975, 13). Polku koostuu historiallisista, filosofisista ja sosiologisista osatekijöistä, joiden puitteissa pitää lisäksi kehittää psykologista ihmisen ymmärrystä. Päämääränä on edistää laaja-alaista ajattelua, joka koostuu humanistisista, eksistentialifilosofisista ja fenomenologisista sekä marxilaisista aineksista. Dialektisiin pedagogiikkaopintoihin pitää sisältyä eettis-historiallinen ymmärrys vallitsevasta kulttuurista ja pedagogisesta traditiosta (mt., 14). Aiemmin olin löytänyt kansallisfilosofi Johan Vilhelm Snellmanin (1822/1840) dialektiikasta analogisia ajatuksia:

Norjalaisen kasvatustilanteeseen kritiikki osuu aikamme eetokseen.

SIVISTYNYT SINUSTA TULEE, KUN FILOSOFIA KOULUTTAA SINUA YMMÄRTÄMÄÄN LAAJOJA ARVOKYSYMYKSIÄ.

yliopisto-opiskelijan tulisi tarkastella kriittisesti kulttuuritraditiota ja muodostaa siitä oma näkemys.

Dale (1975, 10) korostaa dialektista ajattelua muutosvoimana, jonka avulla vallitsevaa tietohorisonttia, teesiä, valaistaan ideologiakriittisesti antiteesin avulla ja muodostetaan synteesi, viisaampi kulttuuritila (*visare position*). Samaan problematiikkaan olin tutustunut filosofi Georg-Henrik von Wrightin julkaisussa *Tieteen aatehistorian kaksi pääperinnettä* (1970), joka tarkastelee aristotelisen ja galileisen perinteen eroja. Dalen mainitsema viisaus on liitetty aristotelisen perinteen tähdentämään itsetietoisuuden kasvuun, jonka keskeinen ominaisuus on kriittisenä ajatteluna ilmenevä järki (*reason*). Galileinen luonnontieteen traditio on leimallisesti kehittänyt älyä (*intelligence*), joka kuitenkin yksipuolisena, ilman järjen tasapainottavaa vaikutusta, on ollut laskennallis-teknistä dogmatismia.

DALEN DIALEKTINEN PEDAGOGIIKKA tähdentää kasvatuksen päämääränä aristotelista filosofis-historiallista ymmärrystä, sivistyksellistä viisautta: ”Kun opiskelet (vain) fysiikkaa, sinusta tulee fysikaalisesti koulutettu; mutta sivistynyt sinusta tulee, kun filosofia kouluttaa sinua ymmärtämään laajoja arvokysymyksiä” (Dale 1975, 152).

Inledning till dialektisk pedagogik kohdistaa kriittikinsä 1970-luvun puolivälissä vallinneeseen tekniseen pedagogiikkaan (*pedagogisk teknik*), jossa opettajan ja oppilaiden vuorovaikutus jää subjekti-objekti-suhteiden varaan. Sen sijaan kriittisellä dialogilla voidaan ylittää tietämisen rajoja eli muuttaa ensin tiedonetsinnän teoreettiset perusteet ja sen jälkeen tiedonetsinnän käytänteet, praktiikka (*praktik*). Dialektisessa pedagogiikassa teesi, vallitseva tietohorisontti (*kunskaphorisont*), muuttuu dialogisen interaktion myötä antiteesiksi ja edelleen synteesik-

si, minkä vuoksi tieto on eettis-poliittisessa mielessä kriittistä (Dale 1975, 11, 16 ja 46).

Suomessa dialektista pedagogiikkaa aikoinaan lanseerannut Snellman (ks. Toiskallio 1980; 1983) tukeutui kriittiseen järkeen: ”Tietäminen on [-] subjektin oivallusta siitä, mikä traditiossa on järjestystä.” (Snellman 1982/1840, 169). Dalen teoksen ilmestymisen aikoihin 1970-luvun puolivälissä syntyi Yhdysvalloissa sittemmin maailmanlaajuisesti levinnyt kasvatustieteellinen tutkimusalan tutkimuksen suuntaus (*Curriculum studies*), jossa yhteiskunnallinen suuntautuminen on voimistunut viimeisen 40 vuoden aikana. Suuntausta edustava teoreetikko William Pinar (2011) sanoo, että kasvatustieteellinen poliittista, ja opetussuunnitelma ilmentää sitä monimutkaisena kulttuurisena keskusteluna (*complicated conversation*).

Dalen mielestä 1970-luvun puolivälin länsimaalaisessa pedagogiikassa historiallis-yhteiskunnalliset ja eettis-filosofiset katsantokannat olivat marginaalisia. Kehityskulun historiaa selvittänyt Tero Autio (2017; 2019) toteaa muutoksen alkaneen vuonna 1957, kun Neuvostoliitto laukaisi Sputnik-tekokuun. Se aiheutti kulttuurisokin Yhdysvalloissa.

Syyttävä sormi osoitti koulutukseen, laaja-alaisiin opetussuunnitelmiin, opettajien ammattijärjestöihin ja Deweyn kasvatustieteeseen, joka johtavana koulutuksen teoreettisena lähtökohtana korvattiin lopullisesti testausta painottuneella kasvatustieteellä. Vuonna 1960 otettiin käyttöön niin sanottu perusopetussuunnitelma (*core curriculum*), johon taito- ja taideaineiden karsimisen jälkeen jäivät matematiikka, kielet sekä tiedeaineet eli mitattavat oppiaineet. Tämä karsittu näkemys opetussuunnitelmasta on nykyisin myös OECD:n koulutuspolitiikan ja sen hallinnoiman PISA-testauksen perusidea. Dalen mukaan luonnontieteellis-behavioristisiin ajatustapoihin pohjannut kapea teknis-rationaalinen opetussuunnitelma oli 1970-luvun puoliväliin mennessä vallitseva eri puolilla maailmaa.

Dale sanoo, että teknisen pedagogiikan valtakausi sai alkunsa uusrenessanssin aikana. Hän ei tarkemmin avaa näkemystään, mutta viitanee 1540-luvulla matemaatikko Nikolaus Kopernikuksen julkaisuun tähtitieteellisiin tuloksiin. Löydösten ansiosta

YKSINOMAAN TEKNISEN PEDAGOGIIKAN VARASSA VALTIO ON VAARASSA LIUKUA DIKTATUURIIN.

syntyi vuosisata myöhemmin uusi galileinen luonnontiede, johon pohjaten kehitettiin 1600-luvun Ranskassa ensimmäinen systemaattinen ihmisen käyttäytymisen selvittämiseen tähdännyt tieteellinen ohjelma, *l'homme machine*.

1700-LUVUN ALKUPUOLELLA uuden luonnontieteen kapea-alaista ihmiskuvaa kritisoivi laaja-alainen *Bildung*-sivistysideaali, joka oli syntynyt Saksan uushumanistisen *Deutsche Bewegung*-liikkeen klassisten liberaalien, erityisesti Humboldt-veljesten, aikaansaamana. 1800-luvun puolivälissä tuli vastaisku, kun opetussuunnitelmia karsivat taloudellista hyötyä yksioikoisesti korostaneet utilitaristiset liberaalit, joiden mukaan ihmiselle riittivät pelkkä ammattikoulutus ja vähäiset sirkushuvit.

Vaikka *Bildung*-ideaaliin pohjanneet sovellukset – esimerkkinä Dalen dialektinen pedagogiikka – ovat vuosisatojen saatossa olleet sitkeitä haastajia, ovat puolestaan teknisen pedagogiikan valta-asemaa 1900-luvulla pönkittäneet luonnontieteen malleihin pohjannut sosiaaliteknologia ja *human engineering* -ajattelu, jonka pää toteuttajia 1970-luvulla olivat Dalen (1975, 37) mukaan Yhdysvallat ja Ruotsi.

Dalen kritisoimat teknis-taloudellisen pedagogiikan kapea-alaisuudet ovat olennaisia myös tarkasteltaessa 2000-luvun uusliberalistisen koulutuspolitiikan nykykuotoja. Erityistä huolta herättävät taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n ohjelmat, jotka on tarkoitettu 21. vuosisadan taitoja ja kasvatusta koskeviksi malleiksi. Järjestön uusliberalistiset ajatusmallit tukeutuvat yksipuolisesti teknis-taloudellisiin ja psykologisiin aineksiin, eikä kasvatustieteellisiä julkaisuja ole otettu mukaan. (Miettinen 2019.)

Kun järjestön esittämällä uusilla tavoitteilla ja jo käytössä olevilla läntisen maailman kapeutetuilla

opetussuunnitelmilla estetään nousevien sukupolvien laaja-alainen itsensä toteuttaminen, on OECD:n toteuttama kasvatuksellisten lähteiden poisjättäminen yksi merkki siitä, että elämme – kasvatustieteen Peter McLarenin (2007) sanoin – uusliberaalin terrorin aikoja (Suoranta 2020). Lisään määreisiin vielä mielivaltaisuuden.

PELKÄN TEKNISEN PEDAGOGIIKAN varaan rakennettu valtio on vaarassa liukua diktatuuriin (Dale 1975, 18–19). Uhka on toteutunut fasisistisissa yhteiskunnissa, joissa ei voi olla dialektisen pedagogiikan mukaisia eettisiä käytänteitä, koska totalitarisen yhteiskunnan perusrakenne on historiallisten kokemusten valossa teknokraattinen. 1970-luvun ideologiset valtarakenteet, kapitalismi ja marxismi, eivät myöskään edustaneet todellista demokratiaa. Erityisesti Dale kritisoi Josef Stalinin Neuvostoliiton ja Mao Zedongin Kiinan ideologioita, jotka hän tulkitsi ei-dialektisiksi. Maon *Käytännöstä* (*Om praktiken*) johti Dalen mukaan instrumentalistisen pedagogiikan hyväksymiseen. Näin joka tapauksessa tapahtuikin, kun Mao vuonna 1949 valtaan noustuaan otti käyttöön Neuvostoliitossa jo pitkään vallinneen I. A. Kairovin teknis-rationaalisen kasvatustavan. Huomionarvoista on, että Dalen esiin nostamaa teknisten ajattelutapojen epädemokraattista, jopa totalitaristista luonnetta oli ennakoitunut John Dewey vuosisadan alkupuoliskolla: teknologian aikakausi (*machine-age*) voi tuhota yhteisöllisyyden ja sitä kautta uhata demokratiaa (Dewey 1927, 214).

Pinar (2011, 185) on todennut teknologiaorientoituneen uusliberalistisen pedagogiikan olevan neofasismien muoto. Myöskään Nick Couldryn (2013) mielestä uusliberalismi ja demokratia eivät mahdu samaan kuvaan, vaan käsitteet ovat toisilleen vastakkaisia ja siten ilmaus uusliberaali demokratia on mahdottomuus (*oxymoron*).

KASVATUKSESSA EI OLE opetussuunnitelmien osalta Dalen teoksen ilmestymisen jälkeen muuttanut juuri mikään, ei ainakaan laaja-alaisempaan tai monipuolisempaan suuntaan. Teknis-rationaalinen kasvatustieteen jatkaa voittokulkuaan kapea-alaisena uusliberalistisena versiona, jonka kulmakivet ovat – jäl-

leen kerran – taloudellis-tekniset tehokkuusarvot. Siten Dale esitti suorastaan profeettallisen näkemyksen kotimaastaan Norjasta: “[–] [H]allitus, jonka pitäisi demokraattisessa yhteiskunnassa olla yhteisymmärryksessä kansan intressien kanssa, seisookin yhteisymmärryksessä elinkeinoelämän intressien kanssa jatkaessaan kasvatuksen teknologisen katsantokannan laajentamispyrkimyksiä” (Dale 1975, 31).

Dalen teoksen teknisen kasvatuskulttuurin kritiikki on monessa mielessä ajankohtaista. Yksi kritiikin kärki osuu Suomessakin nykyisin meneillään olevaan digihypetykseen. Dale kritisoi liian yksipuolista teknologian käyttöä, jonka taustalla hän näkee pyrkimyksen minimoida opettajan roolia oppimisessa. Yllättävää kyllä, tämä ajatus oli esillä jo 1970-luvulla, jolloin psykologisen metriikan edustaja Robert Glaser esitti kovateknologisen vaatimuksen: ”Opettaja, joka voidaan korvata koneella, pitäisi korvata” (Dale mt., 39). Vaade toki esitettiin konditionaalissa.

Vaikka *Inledning till dialektisk pedagogik* on pamphettimainen ja osittain vaikeaselkoinen, se herättää lukijassa kysymyksiä. Missä määrin kirjoittajan kritisoiman teknis-rationaalisen pedagogiikan nykyisten uusliberalististen opetussuunnitelmien kapea-alaisuuksia voi syyttää siitä, että eri puolilla maailmaa lisääntyvät tieteellisen tiedon ja tietämisen vastaisuus ja näitä näkemyksiä kannattavat populistiset liikkeet ja presidentit? Onko teknisen pedagogiikan tuorein, 60 vuotta kestänyt voitokas mutta yleissivistystä voimakkaasti kaventanut sykli syynä siihen, että yksilöllinen ja kulttuurinen tietoisuus on laskenut niin alhaiseksi, että suoranaiset valheet pääsevät hallitsemaan joidenkin ihmisten tajuntoja?

Erityisen huolestuttava tilanne on Yhdysvalloissa. Kun vuonna 1960 alkaneen kavennetun opetussuunnitelman käytön satoa niitettiin vuonna 1982 tutkimuksessa, kävi ilmi, että amerikkalaisen miehen maailmankuva oli eurooppalaisiin verrattuna 12-vuotiaan pojan tasolla. Nykyisin republikaanien kannattajista jo 59 prosenttia pitää yliopistoja haitallisina Yhdysvalloille, kun sama luku oli ennen Trum-

pin valtakautta 37 prosenttia (Koskenniemi 2020). Pinarin mukaan kriittisesti ajattelevia professoreja kohdellaan Yhdysvalloissa terroristeina.

KASVUN EDELLYTYSTEN KAVENTAMISET näyttävät inhimillisyyden typistämisinä, jotka eri aikoina on toteutettu poliittisin perustein. Jo antiikin filosofi Aristoteles kehotti ihmisiä kasvuun: ”Tule siksi mikä olet.” Sittenkin – ja erityisesti kolmen viime vuosisadan aikana – aristotelinen traditio on tuottanut ihmisen kasvua koskevaa tietoa siinä määrin laaja-alaisesti, että eri puolilla maailmaa vallitsevaa uusliberalistista opetussuunnitelmien karsimista ei voi tieteellis-pedagogisesti perustella, vaan se on rakenteellista poliittista väkivaltaa.

Koirien itseilmaisussa tärkeää häntää ei Suomessa ole saanut typistää enää vuoden 1996 jälkeen, mutta merkittävä kyllä, eri ikäisten ihmisten kasvun mahdollisuuksia rajoitetaan eri puolilla maailmaa sumeilematta poliittisilla päätöksillä. Autio (2019) kuvaa *Bildung*-tradition uusiutuvaa elinvoimaa ja toteaa, että ”uusissa postmoderneissa, kielellisissä ja kulttuurisissa yhteyksissä sen monipuolisen sivistyksen vaatimus kykenee uskottavasti – teoreettisesti ja koulutuspoliittisesti – haastamaan nykyiset käytännöt.”

Bildungia ei toistaiseksi ole missään toteutettu ideaalissa muodossaan, mutta Suomi kuuluu Singaporen ja Kanadan joidenkin provinssien mukana niihin harvoihin valtioihin, joiden laaja-alaisissa opetussuunnitelmissa on näihin päiviin asti ollut vahvoja *Bildung*-juonteita (ks. esim. Autio 2017). Niinpä meillä on käytettävissä luontaista auktoriteettia, kun ihmisen kasvun ehtoja selvitetään nyt ja tulevaisuudessa.

KAUKO KOMULAINEN
FT, yliopistonlehtori
kasvatustieteiden osasto
kasvatustieteiden tiedekunta
Helsingin yliopisto

Klassikon paluu -sarjassa esitellään teoksia, jotka ovat olleet merkityksellisiä aikuiskasvatuksen tutkijoille ja ammattilaisille opinnoissa, tutkimuksessa ja työssä.

LÄHTEET.....

- Autio, T. (2017). Johdanto: kansainvälistyvä opetus-suunnitelmatutkimus kansallisen koulutuspolitiikan ja opetussuunnitelmareformien älyllisenä ja poliittisena resurssina. Teoksessa T. Autio, L. Hakala ja T. Kujala (toim.) *Opetussuunnitelmatutkimus: keskustelunavauksia suomalaiseen kouluun ja opettajankoulutukseen*. Tampere: Tampere University Press, 17–58.
- Autio, T. (2019). Johdanto: sivistyksestä ja tiedosta kompetensseihin, osaamiseen ja taitoihin. Opetussuunnitelmateoreettinen ja –historiallinen katsaus. Teoksessa Autio, T., Hakala, L., Kujala (toim.) *Siirtymiä ja ajanmerkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 27–64.
- Couldry, N. (2013). *Why Voice Matters: Culture and Politics after Neoliberalism*. London: Sage.
- Dale, E. L. (1975). *Inledning till dialektisk pedagogic: Pedagogisk kritik*. Kristiansand: Civiltryckeriet.
- Dewey, J. (1927). *The Public and its Problems*. New York: Holt Publishers.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder & Herder.
- Koskenniemi, M. (2020.) Henkilökohtainen tiedonanto (24.11.2020).
- Miettinen, R. (2019). 21. vuosisadan kompetenssit. OECD kasvatuksen kielen uudistajana. *Kasvatus* 3, 203–215.
- Pinar, W. F. (2011v). *The Character of Curriculum Studies: Bildung, Currere, and the Recurrent Question of the Subject*. New York: Palgrave Macmillan.
- Snellman, J. V. (1982/1840). Akateemisista opinnoista. Teoksessa J. V. Snellman. *Kootut teokset 1*. Jyväskylä: Gummerus, 161–189.
- Toiskallio, J. (1980). *Tajunta ja tradition, osa 1. J. V. Snellman ja dialektinen pedagogiikka: tutkimusohjelman perusteet*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A: 68.
- Toiskallio, J. (1983). *Tajunta ja traditio II. Praksiksen käsite J.V. Snellmanin pedagogiikassa: osatutkimus dialektisen pedagogiikan kehittämiseksi*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A: 96.

Sukella digiarkistoon

Aikuiskasvatus-tiedelevhti on digitoitu koko julkaisuhistorialtaan, vuodesta 1981 lähtien. Kaikki numerot ovat ilmaiseksi luettavissa Journal.fi-palvelussa.

Jos olet kirjoittanut *Aikuiskasvatus*-tiedelevhteen ennen vuotta 2019, allekirjoita verkossa lupa digitoida kirjoituksesi. Samalla voit antaa asiasanat tekstiisi: bit.ly/aikuiskasvatuksen_digitointilupa